

Тарасова К.І.

Одеський національний економічний університет, Україна

Класифікація ризикоутворюючих факторів в діяльності підприємства

Відмінною рисою сучасної економіки України є наявність великого числа внутрішніх і зовнішніх ризиків функціонування підприємства. Усунути ризики з діяльності господарюючих суб'єктів неможливо, оскільки вони являють собою елемент об'єктивної дійсності. Це загрожує підприємствам великими втратами або навіть повним крахом, тому очевидною є необхідність обліку, вивчення, а потім і управління ризиками. Один з найважливіших етапів аналізу ризику – це вивчення факторів, що обумовлюють його існування. У сучасних умовах вивчення ризикоутворюючих факторів повинно стати однією з важливих цілей керівництва підприємства, що претендує на успішну роботу в реаліях ринкової економіки.

Фактори ризику – це численні умови, які можуть виникати та спричинити невизначеність результатів здійснення господарської діяльності.

С.М. Ілляшенко ділить усю сукупність факторів, що визначають ступінь ризику, на об'єктивні (які не залежать безпосередньо від конкретного підприємства) та суб'єктивні (які певне підприємство характеризують) [1, с. 14], тобто вчений виділяє зовнішні та внутрішні фактори впливу.

Більш детальною нам вважається класифікація С.М. Клименко та О.С. Дубрової, які основними критеріями визначення факторів підприємницького ризику вважають: джерело виникнення (зовнішні і внутрішні фактори) та ступінь впливу (фактори прямої та непрямой дії) [2, с. 106]. Фактори прямої дії безпосередньо впливають на результати підприємницької діяльності і рівень ризику. Фактори непрямой дії не впливають безпосередньо на ці процеси, але можуть зумовити їхню зміну. Параметри, що характеризують внутрішню діяльність підприємства є внутрішніми; зовнішніми факторами є параметри, що характеризують зовнішнє середовище господарюючого суб'єкту.

До зовнішніх факторів прямого впливу можна віднести:

- законодавчу політику держави з регулювання господарської діяльності та непередбачені дії органів державної влади і місцевого самоврядування. Вплив на рівень підприємницького ризику законодавства та державних органів суперечливий. З одного боку, вони впорядковують діяльність підприємницьких фірм. З іншого боку, законодавство, що регулює підприємницьку діяльність, характеризується мінливістю, а інколи і невизначеністю, що проявляється у формі несподіваної, обумовленої політичними міркуваннями, зміни умов господарювання, що створює несприятливе для підприємця середовище, що збільшує ступінь ризику;
- податкову систему. Економічна практика свідчить про те, що вилучення у платника податків до 30% його доходів – той рубіж, за яким починається процес скорочення інвестицій в економіку. Якщо ж податки позбавляють 40-50% прибутку – це веде до практичної ліквідації стимулів для підприємницької ініціативи та розширення виробництва. Загальна ставка податку в Україні у 2012 році складала 55,4%;
- відносини з партнерами. Посилювати рівень ризику в цьому випадку можуть порушення договірних зобов'язань з одного боку з постачальниками, з іншого – з покупцями. Підприємницька фірма ризикує отримати замовлення на виготовлення і збут продукції, надання послуг неплатоспроможним покупцям. При цьому їх неплатоспроможність може виявитися в процесі виконання фірмою своїх зобов'язань по виготовленню та постачанню, коли постачальник вже здійснив необхідні витрати, які не окупляться. В даному випадку підприємницькій фірмі доводиться шукати альтернативних партнерів та джерела покриття виникаючих заборгованостей, йти на додаткові витрати, відкладаючи таким чином одержання прибутку. Те саме відбувається і в разі невиконання своїх зобов'язань постачальниками підприємницької фірми [3];
- конкуренцію. Саме ризик включає підприємця в систему відносин природного відбору через гостру конкурентну боротьбу: зростаючий рівень конкуренції змушує фірму шукати нові види діяльності, виходити зі своєю продукцією на

нові ринки збуту, що підсилює рівень господарського ризику. Успіх в конкурентній боротьбі сприяє лише тому, хто визначить нові потреби, випустить нові товари і введе нові технології. Тим самим конкуренція створює механізм економічного змагання, примушуючи підприємців переглядати свою стратегію [4-7].

Не менш важливим фактором є і рівень злочинності в країні, який може суттєво вплинути на діяльність підприємства.

Зовнішніми факторами ризику непрямого впливу є:

- навколишнє природне середовище. Однією з найважливіших проблем сучасного підприємництва є погіршення стану природного середовища. Забруднення навколишнього середовища негативно впливає на діяльність багатьох підприємств і фірм, які змушені нести додаткові витрати на придбання очисних споруд, каталізаторів вихлопних газів та іншого обладнання, яке сприяє виробництву екологічно безпечної продукції. Підприємці повинні бути готові до виникнення нових небезпечних ситуацій, які можуть призвести до подорожчання енергоносіїв, скорочення запасів природних ресурсів та інших наслідків ситуації, що склалася;

- науково-технічний прогрес. Технологічне середовище представлене у вигляді появи потреби в створенні нових технологій. Однак це є прямою загрозою для старих галузей виробництва. Наприклад, телебачення завдало шкоди обсягам продукції, що випускається газетною індустрією, поява мобільних телефонів зупинила виробництво пейджерів, виробництво цифрової техніки затьмарило собою більш просту технічну продукцію. Передбачити такі технологічні прориви не представляється можливим, тому підприємець повинен мати здатність до швидкого переходу в створенні нових технологій і виробництва нових видів товарів. Виникнення нових технологій також є серйозною проблемою для сучасних підприємців. Період, який проходить з моменту виробництва продукції до моменту її виходу на ринок, стає все коротшим. Ці зміни значно впливають на споживчі ринки. Виникає необхідність виробництва нових і доступних товарів.;

- ринкова кон'юнктура. Кон'юнктура ринкової економіки має тенденцію до періодів депресії, коли підприємцю стає важко продавати вироблені продукти за прийнятними цінами. Багато фірм дуже чутливі до спадів і підйомів, тому кризи надвиробництва завжди приводять до збільшення ступеня підприємницького ризику;

- економічна ситуація в країні і галузі. Економічне середовище являє собою купівельну спроможність населення. Рівень доходів підприємців залежить від рівня платоспроможності населення. В свою чергу, платоспроможність покупців залежить від їхніх заощаджень, поточних доходів, кредитоспроможності, рівня ціноутворення. Підприємці, які мають здатність правильно орієнтуватися у купівельних можливостях, уникають загрози підприємницького ризику в економічному просторі шляхом вибору основного шару населення, який є найбільш платоспроможним при придбанні товарів середньоцінового діапазону.

- політична ситуація. Політична нестабільність викликає підвищену невпевненість підприємця не тільки в успішності результатів діяльності, але і в можливості ведення справи. Вона не дозволяє налагодити надійні та довготривалі зв'язки з партнерами, що є найважливішою умовою успіху справи. Низька договірна дисципліна, що підсилюється руйнуванням колись єдиного економічного простору, міжрегіональних зв'язків, призводить до виникнення ризиків зриву договорів, порушення термінів поставок, що в умовах недостатності ресурсів веде до порушення циклів виробництва та до інших ризиків. Таким чином, політична нестабільність посилює загальний рівень підприємницького ризику, причому як для вітчизняних підприємців, так і для партнерів за кордоном.

До внутрішніх факторів виникнення ризику належать:

- рівень прибутковості підприємства;
- забезпеченість ресурсами та ефективність їх використання;
- витрати виробництва та обігу;
- кадри та мотивація їх діяльності;

- якість та конкурентоспроможність продукції;
- рівень організації виробничого процесу;
- виробничі потужності та обсяг реалізації;
- стратегія розвитку, тактичне та операційне планування;
- стан техніко-технологічної бази виробництва та характер інноваційних процесів;
- система оплати праці;
- місце розташування підприємства;
- маркетинг.

Основними внутрішніми факторами ризику, залежно від сфер господарської діяльності підприємства, вважають виробництво, управління та обіг [2, с. 107].

Виробничий процес являє собою сукупність взаємозалежних основних, допоміжних і обслуговуючих процесів праці. У виробничій сфері виділяють фактори ризику основної та допоміжної діяльності. Фактори ризику основної виробничої діяльності – це незаплановані зупинки устаткування чи переривання технологічного циклу підприємства через вимушене переналагодження устаткування, аварії, низький рівень технологічної дисципліни тощо. До факторів ризику допоміжної технологічної діяльності відносять: аварії допоміжних систем, невідповідність інструментального господарства підприємства до освоєння нового вибору, подовження, порівняно із запланованими, термінів ремонту устаткування.

У сфері обслуговування виробничих процесів підприємство може зазнати впливу наступних факторів: вихід з ладу обчислюваних потужностей у системі обробки інформації, збої у роботі служб, що забезпечують безперебійне функціонування основного та допоміжного виробництва тощо.

Внутрішні фактори ризику управлінської діяльності можна класифікувати за рівнем щодо прийняття рішень. На рівні прийняття стратегічних управлінських рішень виділяють такі чинники ризику: неправильна оцінка стратегічного потенціалу підприємства; хибний вибір чи неадекватне

формулювання цілей підприємства, що призводить до ймовірності розробки стратегії у хибному напрямку; хибний прогноз розвитку зовнішнього господарського середовища в довгостроковий період тощо. Ризик у прийнятті рішень на тактичному рівні пов'язаний з ймовірністю часткової втрати чи викривлення змістовної інформації.

Основний фактор ризику даної групи полягає в низькій якості управління підприємством [2, с. 108].

Факторами ризику у сфері обігу можуть бути: порушення погоджених графіків постачання сировини та матеріалів підприємствами-партнерами, неплатоспроможність контрагентів та ділових партнерів, відмова оптових споживачів оплатити чи забрати замовлену готову продукцію.

На будь-якому рівні прийняття рішень будуть присутні як зовнішні, так і внутрішні для даного підприємства фактори ризику. Можна припустити, що для стратегічних рішень кількість і роль зовнішніх факторів ризику значно вище, ніж для тактичних або оперативних. Виявлення та ідентифікація факторів ризику відносять до найбільш важливих нині завдань економічного аналізу діяльності підприємства. Описані види факторів є інтегральними, а чітке усвідомлення їх появи для визначення їхнього можливого впливу на прогнозовані результати виробництва є дуже важливим для своєчасного і ефективного управління підприємством.

Література:

1. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : навчальний посібник. 2-ге вид., доп. перероб. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
2. Клименко С. М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : навчальний посібник / С. М. Клименко, О. С. Дуброва. – К. : КНЕУ, 2005, – 252 с.
3. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности : учеб. пособие / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : Изд. Дом «Инфра-М», 1998. – 224 с.
4. Дубров А. М. – Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе. М. – 2000 – 310 с.

5. Тарасова К. І. Підприємницький ризик як економічна категорія / К. І. Тарасова // Вісник хмельницького національного університету – 2012. - Т. 2, № 5. - С. 37-41.

6. Ольвінська Ю. О. Соціальна статистика: навчальний посібник / Ю. О. Ольвінська, О. В. Самоєнкова. – Одеса, 2009. - 102 с.

7. Самоєнкова О. В. Економічна статистика: навчальний посібник / О. В. Самоєнкова, Ю. О. Ольвінська. - Одеса: ОДЕУ, 2010. – 182 с.